

Научно-образовательный электронный журнал

ОБРАЗОВАНИЕ И НАУКА В XXI ВЕКЕ

Выпуск №45-5
(декабрь, 2023)

Международный научно-образовательный
электронный журнал
«ОБРАЗОВАНИЕ И НАУКА В XXI ВЕКЕ»

ISSN 2782-4365

УДК 37

ББК 94

**Международный научно-образовательный электронный журнал
«ОБРАЗОВАНИЕ И НАУКА В XXI ВЕКЕ». Выпуск №45-5 (декабрь, 2023).
Дата выхода в свет: 01.01.2024.**

Сборник содержит научные статьи отечественных и зарубежных авторов по экономическим, техническим, философским, юридическим и другим наукам.

Миссия научно-образовательного электронного журнала «ОБРАЗОВАНИЕ И НАУКА В XXI ВЕКЕ» состоит в поддержке интереса читателей к оригинальным исследованиям и инновационным подходам в различных тематических направлениях, которые способствуют распространению лучшей отечественной и зарубежной практики в интернет пространстве.

Целевая аудитория журнала охватывает работников сферы образования (воспитателей, педагогов, учителей, руководителей кружков) и школьников, интересующихся вопросами, освещаемыми в журнале.

Материалы публикуются в авторской редакции. За соблюдение законов об интеллектуальной собственности и за содержание статей ответственность несут авторы статей. Мнение редакции может не совпадать с мнением авторов статей. При использовании и заимствовании материалов ссылка на издание обязательна.

© ООО «МОЯ ПРОФЕССИОНАЛЬНАЯ КАРЬЕРА»

© Коллектив авторов

Усубалиева Айнура Абдыжапаровна	кандидат социологических наук, доцент
Фаттахова Ольга Михайловна	кандидат технических наук, доцент
Хожиев Шохрух Тошпулатович	доктор философии (PhD) по техническим наукам, доцент
Худайкулов Хол Джумаевич	доктор педагогических наук, профессор
Худойбердиева Хурият Каримбердиевна	доктор философии (PhD) в социальной философии
Ширинов Отабек Тувалович	доктор психологических наук (PhD)
Эшназаров Журакул	кандидат педагогических наук, профессор
Эшназарова Фарида Журакуловна	доктор философии по философии (PhD)
Яхяева Сожида Абдурахимовна	доктор философии (PhD) в социальной философии

ФИО авторов: *Xalilov Hikmatulla Dilshod o`g`li*

Toshkent tibbiyot akademiyasi Normal va patologik fiziologiya kafedrası assistenti
O`zbekiston, Toshkent sh.

Shadmanova Nargiza Kurbanovna

Toshkent tibbiyot akademiyasi Normal va patologik fiziologiya kafedrası assistenti
O`zbekiston, Toshkent sh.

Название публикации: «COVID-19 EPIDEMIOLOGIYASI»

Annotatsiya: COVID-19, og'ir o'tkir respirator sindrom - korona virus 2 (SARS-CoV2) tufayli kelib chiqqan yuqumli respirator kasallik, hozirda ko'plab mamlakatlarga tarqaldi. Kasallik Xitoyda birinchi marta tan olinganidan beri tarqalish tezligi misli ko'rilmagan. COVID-19 epidemiologiyasining ushbu sharhi infektsiya yuki, tarqalish dinamikasi va boshqa tegishli epidemiologik xususiyatlarni umumlashtiradi. Xitoy, Italiya va Qo'shma Shtatlar kabi mamlakatlarda yuqumli kasalliklar ayniqsa yuqori bo'lsa-da, kasallik Hindistonda ham asta-sekin tarqalib, mamlakat salomatligi va iqtisodiyotiga tahdid solmoqda. Aseptomatik holatlarda yuqish, erta simptomatik bosqich, shuningdek, turli sharoitlarda testdan o'tishning cheklanganligi infektsiyaning tez tarqalishiga olib kelgan omillardir. Xitoyda olib borilgan keng miqyosli holatlar seriyasi shuni ko'rsatdiki, 81% hollarda engil alomatlar, 14% og'ir kasallik va 5% jiddiy kasallik bilan og'rigan. Xitoyda o'lim darajasi 2-3 foizni tashkil etgan bo'lsa-da, keksalar soni yuqori bo'lgan Italiyada keksalar orasida infektsiya va o'lim darajasi yuqori bo'lganligi sababli o'lim holatlari 7,2 foizni tashkil etgani haqida xabar berilgan. O'ta yuqumli kasallik bo'lib, asosiy ko'payish soni 2 dan 3 gacha bo'lgan COVID-19 ko'plab tibbiyot xodimlariga ta'sir qildi, bu AQShda qayd etilgan infektsiyalarning katta qismi tibbiyot xodimlarini o'z ichiga olganligidan dalolat beradi. COVID-19 bilan kasallangan, shuningdek, boshqa o'tkir va surunkali kasalliklarga chalingan, sog'liqni saqlash muassasalari va xizmatlaridan foydalanish imkoniyati cheklangan shaxslarga tibbiy yordam ko'rsatish past va o'rta daromadli mamlakatlarda sog'liqni saqlash tizimlari uchun qiyinchilik tug'diradi,

Kalit so'zlar: COVID-19, koronavirus, epidemiologiya, pandemiya, SARS-CoV2.

Tadqiqot maqsadi: covid-19 epidemiologiyasi masalalarini qamrab oluvchi zamonaviy ilmiy adabiyot manbalarini tahliliy ko'rib chiqish.

Materiallar va uslublar. Ushbu mavzu bo'yicha 13 ta xorijiy adabiyot manbalari tahlili o'tkazildi.

Dolzarbligi: Koronaviruslar o'z nomini lotincha “korona” so‘zidan olgan bo‘lib, “toj” degan ma’noni anglatadi. Bu nom virusning elektron mikroskop ostida quyosh tojiga o'xshash proektsiyalari bo'lgan dumaloq zarralar kabi noyob ko'rinishini anglatadi. Ular konvertli, ijobiy ma'noga ega, bir zanjirli RNK viruslari bo'lib, ular birinchi marta 1965 yilda odamlardan ajratilgan[1]. Koronavirus Coronaviridae oilasiga tegishli bo'lib, odamlarda engil nafas olish kasalliklarini keltirib chiqarishi ma'lum. So'nggi paytlarda kasallikning tarqalishiga olib keladigan uchta asosiy koronavirus mavjud bo'lib, ular 2002 yilda og'ir o'tkir respirator sindromli koronavirus (SARS-CoV), keyin 2012 yilda Yaqin Sharq respirator sindromi koronavirusi (MERS-CoV) va hozirda Og'ir o'tkir respirator sindromli koronavirus 2 (SARS-CoV2).

Zoonotik yuqish dastlab asosli sabab bo'lib ko'rindi, chunki dastlabki holatlarning aksariyati nam bozorlarga ta'sir qilish tarixiga ega edi[2]. Biroq, 2020 yil yanvar oyining oxiriga kelib, bozorga yoki nafas olish belgilari bo'lgan boshqa odamga ta'sir qilmasdan kasallikka chalinganlar soni ortdi. Vuxanga bormagan odamlar va tibbiyot xodimlari orasida kasallikning tarqalishi virusning odamdan odamga tarqalishini ko'rsatdi. Ushbu virusning aniq yuqish usuli noma'lum. Ammo, boshqa respirator viruslarda bo'lgani kabi, to'g'ridan-to'g'ri yoki bilvosita fomitlar orqali tomchilar orqali yuqadigan infeksiya, ehtimol, yuqishning asosiy usulidir. Virus zarralari simptomatik va tuzaluvchi bemorlarning axlat namunalariida aniqlangan bo'lsa-da, feko-og'iz orqali yuqish xavfi aniq emas[3].

Kasallikning o'rtacha yoki o'rtacha inkubatsiya davri 5 dan 6 kungacha[3]. Lauer va boshqalar bemorlarning 2,5 foizida simptomlar 2,2 kun ichida (95% CI, 1,8 dan 2,9 kungacha) va 97,5% bemorlarda 11,5 kun ichida (95% CI, 8,2-15,6 kun) alomatlar paydo bo'lishini taxmin qilindi[4].

Ketma-ket interval birlamchi va ikkilamchi holatdagi simptomlarning boshlanishi o'rtasidagi vaqt oralig'ini bildiradi. O'rtacha ketma-ketlik oralig'i taxminan 4-5 kunni tashkil qiladi[5]. 468 yuqtiruvchi-infektsiyali juftlik ma'lumotlarini tahlil qilib, Du va boshqalar 59 ta ikkilamchi holatda semptomlar ularning asosiy holatlaridan oldinroq bo'lganligini ta'kidladilar. Bu bemorlarning ushbu guruhida kasallikning asemptomatik bosqichida kasallikning yuqishi ehtimoli borligini ko'rsatdi[6].

COVID-19 bilan kasallangan bemor qancha vaqt davomida yuqumli bo'lib qolishi noma'lum. Orofaringeal sekretsiyadagi virusli yuk kasallikning dastlabki simptomatik bosqichida eng yuqori bo'ladi[7]. Bemor simptomlar bartaraf etilgandan keyin ham virusni yo'qotishda davom etishi mumkin. Xitoyda o'tkazilgan tadqiqotda virus tarqalishining o'rtacha davomiyligi tirik qolganlar orasida 20 kunni tashkil etgan (kvartallar oralig'i [IQR] 17,0–24,0). Engil va og'ir holatlarda virus dinamikasini o'rganish shuni ko'rsatdiki, engil holatlar viruslarni erta yo'q qiladi, og'ir holatlarda esa virusning uzoq davom etishi mumkin. Egizak nafas olish va najas namunalari olishdan foydalangan holda olib borilgan tadqiqotlar ma'lumotlari shuni ko'rsatdiki, nafas olish namunalari manfiy bo'lsa ham, virusli to'kish axlatda 4 haftadan ko'proq davom etishi mumkin[8]. Xu va boshqalar erkak jinsini, kasallikdan keyin kechiktirilgan kasalxonaga yotqizishni va invaziv mexanik ventilyatsiyani uzoq vaqt davomida virusni to'kish uchun xavf omillari sifatida aniqladilar. Asemptomatik bosqichda yuqish ham qayd etilgan. Singapurda o'tkazilgan tadqiqotda mahalliy 157 ta COVID-19 holatlarining 6,4 foizi kasallikning asemptomatik bosqichida yuqishi bilan bog'liq[9].

COVID 19 kasalligining spektri asemptomatikdan kritikgacha, shu jumladan o'limgacha. Xitoy Kasalliklarni nazorat qilish va oldini olish markazining 72314 ta holat haqidagi hisobotida 81% holatlar engil (pnevmoniya yoki engil pnevmoniya yo'q), 14% og'ir (14%; nafas qisilishi, nafas olish chastotasi ≤ 30 /min, qon kislorodi) deb tasniflangan. to'yinganlik $< 93\%$, PF nisbati < 300 va yoki o'pka infiltratsiyasi $> 50\%$ 24-48 soat ichida) va 5% kritik (nafas etishmovchiligi, septik shok va/yoki ko'p organ etishmovchiligi)[10].

Isitma, kasallikning eng keng tarqalgan ko'rinishlaridan biridir. Xitoyda o'tkazilgan katta tadqiqotda, qabul paytida bemorlarning 44 foizida isitma bo'lgan bo'lsa-da, lekin qabul qilinganidan keyin 88 foizda isitma paydo bo'ldi. Bemorlarning taxminan 65-70 foizida quruq yo'tal qayd etilgan. Evropadan kelgan bemorlarda anosmiya yoki giposmiya va ta'mni yo'qotish mos ravishda 85% va 88% da qayd etilgan. Anoreksiya ham tez-tez uchraydigan shikoyatdir. Mialgiya va nafas qisilishi bemorlarning taxminan 30 foizida kuzatilgan. 4243 bemorni o'z ichiga olgan 60 ta tadqiqotning meta-tahlilida oshqozon-ichak simptomlarining tarqalishi 17,6% ni tashkil etdi (95 CI 12,3-24,5%). Gastrointestinal simptomlar mos ravishda 13%, 9% va 10% diareya, qorin og'rig'i va qusish/ko'ngil aynishini o'z ichiga oladi[11].

Kasallik har qanday yosh guruhiga ta'sir qilishi mumkin bo'lsa-da, qariyalar va birgalikda kasalliklarga chalingan bemorlar og'ir kasallik xavfi ostida. Xitoy va Amerika Qo'shma Shtatlari ma'lumotlariga ko'ra, kasalxonaga yotqizish va o'lim ko'rsatkichlari keksa odamlarda yuqori. Xitoy Kasalliklarni nazorat qilish va oldini olish markazi yurak-qon tomir kasalliklari, Qandli diabete, surunkali nafas olish kasalliklari, gipertoniya va saraton kabi noxush oqibatlariga olib keladigan kasalliklarni aniqladi[12]

Xulosa.

COVID-19 yuqumli kasallik bo'lib, global salomatlik uchun katta muammo bo'lib, samarali 100% vaktsina topilmaguncha yoki jamoaviy immunitetiga erishilgunga qadar uzoq davom etishi mumkin. Dunyo aholisining katta qismi uchun samarali 100% vaktsinalar mavjud bo'lmaguncha, virus tarqalishining oldini olish uchun *ijtimoiy masofa, izolyatsiya va karantin kabi sog'liqni saqlash choralari zarur*. JSST kasallikning tarqalishining oldini olish uchun qo'llarni tez-tez yuvish, ko'z, burun yoki og'izga tegmaslik, odamlar o'rtasida kamida 1 m masofani saqlash va nafas olish gigienasiga amal qilish kabi himoya choralari tavsia qiladi[13.]

Sog'liqni saqlash ma'murlari COVID-19 ga qarshi kurashda oldingi mudofaa sifatida uzoq davom etadigan jangga tayyorlanishi kerak. Past va o'rta daromadli mamlakatlarda sog'liqni saqlash tizimining qo'shimcha muammolari orasida og'ir kasalliklarga moyil bo'lgan surunkali kasalliklardan ta'sirlangan ko'p sonlar, surunkali

kasalliklarni nazorat qilishning yomonligi, tegishli va adolatli taqsimlangan sog'liqni saqlash xizmatlarining etishmasligi tufayli tibbiy yordam olishda qiyinchiliklar mavjud. Katta infratuzilmaviy o'zgarishlar, sog'liqni saqlash tizimini modernizatsiya qilish va xususiy sog'liqni saqlash sektorining strategik ishtiroki bilan umumiy sog'liqni saqlash qamrovini oshirish strategiyalari virus keltirib chiqaradigan ushbu yangi muammoni hal qilish uchun talab qilinadi.

Foydalanilgan adabiyotlar.

1. Tyrrell DA, Bynoe M L. Sovuq bilan kasallangan bemorlarning yuqori qismidan viruslarni etishtirish *Lancet* 1966 1 (7428) 76-77.

2. Li Q, Guan X, Vu P. Koronavirus bilan kasallangan yangi pnevmoniyaning Wuxan shahrida (Xitoy) erta yuqish dinamikasi. *N Engl J Med.* 2020; 382

3. Park M, Kuk AR, Lim JT, Sun Y, Dikens B L. Hozirgi dalillarga asoslangan COVID-19 epidemiologiyasini tizimli ko'rib chiqish. *J Clin Med.* 2020; 9 (04):

4. Burke RM, Midgley CM, Dratec A. Tasdiqlangan COVID-19 bilan kasallangan bemorlarning faol monitoringi - Amerika Qo'shma Shtatlari, yanvar-fevral 2020. MM. *WR Morb Mortal Wkly Rep.* 2020; 69 (09): 245–246.

5. Nishiura H, Linton NM, Axmetjanov A R. Yangi koronavirus (COVID-19) infeksiyalarining ketma-ket oralig'i. *Int J Infect Dis.* 2020; 93 :284–286.

6. Zhang J, Litvinova M, Wang W. Evolving epidemiology and transmission dynamics of coronavirus disease 2019 outside Hubei province, China: a descriptive and modelling study *Lancet Infect Dis* 2020(April): S1473-30992030230–9.

7. Wu Y, Guo C, Tang L. Prolonged presence of SARS-CoV-2 viral RNA in faecal samples. *Lancet Gastroenterol Hepatol.* 2020;5(05):434–435.

8. Wei W E, Li Z, Chiew C J, Yong S E, To M P, Lee V J. Presymptomatic transmission of SARS-CoV-2 - Singapore, January 23-March 16, 2020. MM. *WR Morb Mortal Wkly Rep.* 2020;69(14):411–415.

9. Wu Z, McGoogan JM. Characteristics of and important lessons from the Coronavirus disease 2019 (COVID-19) outbreak in China: summary of a report of 72 314 cases from the Chinese Center for Disease Control and Prevention. *JAMA* 2020;(e-pub ahead of print). doi 10.1001/jama.2020.2648

10. Cheung K S, Hung I F, Chan P P. Gastrointestinal manifestations of SARS-CoV-2 infection and virus load in fecal samples from the Hong Kong Cohort and systematic review and meta-analysis *Gastroenterology* 2020(April):
11. Onder G, Rezza G, Brusaferro S. Case-fatality rate and characteristics of patients dying in relation to COVID-19 in Italy. *JAMA* 2020;
12. Advice for public. <https://www.who.int/emergencies/diseases/novel-coronavirus-2019/advice-for-public>. Accessed April 18, 2020.
13. The Lancet. COVID-19: protecting health-care workers *Lancet Lond Engl* 2020395 (10228)922–922.10.1016/S0140-6736(20)30644-9